

GOSPODARKA W CIENIU PANDEMII COVID-19

Redakcja naukowa
Sławomira Kańduła i Joanna Przybylska

WYDAWNICTWO UEP

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W POZNANIU

GOSPODARKA W CIENIU PANDEMII COVID-19

Redakcja naukowa
Sławomira Kańduła i Joanna Przybylska

WYDAWNICTWO UEP

UNIwersytet
EKONOMICZNY
W POZNANIU

Poznań 2022

Komitet Redakcyjny

*Barbara Borusiak, Szymon Cyfert, Bazyli Czyżewski, Aleksandra Gawel (przewodnicząca),
Tadeusz Kowalski, Piotr Lis, Krzysztof Malaga, Marzena Remlein,
Eliza Szybowicz (sekretarz), Daria Wieczorek*

Recenzentka

Krystyna Nizioł

Projekt okładki

Boobry Group

Marta Brzóstowicz

Redakcja i korekta

Deal

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Poznań 2022

ISBN 978-83-8211-103-3

eISBN 978-83-8211-104-0

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

WYDAWNICTWO UNIwersytetu EKONOMICZNEGO W POZNANIU

ul. Powstańców Wielkopolskich 16, 61-895 Poznań

tel. 61 854 31 54, 61 854 31 55

www.wydawnictwo.ue.poznan.pl, e-mail: wydawnictwo@ue.poznan.pl

adres do korespondencji: al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań

Skład: Wydawnictwo eMPI²

Druk: Zakład Graficzny Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

ul. Towarowa 53, 61-896 Poznań, tel. 61 854 38 06, 61 854 38 03

Spis treści

Wstęp (<i>Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska</i>).....	5
Bibliografia	7
Czy pandemia Covid-19 zmieni spojrzenie na rolę państwa w gospodarce w warunkach kryzysu? Rozważania na tle dotychczasowych doświadczeń państw wysoko rozwiniętych (<i>Oskar Urban</i>).....	9
Wstęp	10
1. Pojęcie cyklu koniunkturalnego	11
2. Przyczyny i skutki tzw. wielkiego kryzysu lat 30. XX wieku.....	13
3. Koniec państwa dobrobytu, początek państwa wolności.....	18
4. Państwo godnych obywateli.....	21
Zakończenie	26
Bibliografia	27
Kryzysy i pandemie. Przegląd dotychczasowych współzależności (<i>Wiktoria Bęben</i>) ...	30
Wstęp	30
1. Kryzysy nieodłącznym elementem rozwoju gospodarki	31
2. Koronawirus SARS-CoV-2 i jego pandemia w zestawieniu z innymi koronawirusami i pandemiemi	35
3. Rozwój globalnej pandemii.....	38
4. Restrykcje sposobem na zatrzymanie pandemii	41
Zakończenie	47
Bibliografia	48
Przeciwdziałanie negatywnym skutkom gospodarczym pandemii koronawirusa. Analiza porównawcza działań wybranych państw (<i>Małgorzata Czajkowska</i>).....	50
Wstęp	51
1. Rodzaje systemów gospodarczych.....	51
2. Działania Polski mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	53
3. Działania podjęte przez Niemcy mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	60
4. Działania podjęte przez Stany Zjednoczone mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	62
5. Działania podjęte przez Chiny mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	64
6. Działania podjęte przez Szwecję mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	65
7. Ocena pakietów antykryzysowych badanych państw	67
Zakończenie	71
Bibliografia	72
Odpowiedź polskich gmin na pierwszą falę kryzysu COVID-19 (<i>Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska</i>)	75
Wstęp	76
1. Rodzaje kryzysu i jego wpływ na gospodarkę i finanse państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego.....	76

2. Nadzwyczajne instrumenty lokalnej polityki antykryzysowej	82
3. Metoda badań i charakterystyka zbiorowości	85
4. Wyniki badań	87
5. Dyskusja	92
Zakończenie	95
Bibliografia	96
Kształtowanie się deficytu budżetowego i długu publicznego Polski podczas pandemii Covid-19 (Aleksandra Jarosz).....	99
Wstęp	99
1. Kryzys COVID-19	100
2. Wpływ epidemii COVID-19 na deficyt budżetowy w Polsce	102
3. Dług publiczny a COVID-19.....	104
Zakończenie	109
Bibliografia	110
Sytuacja mieszkaniowa Polaków i działania organów publicznych w celu jej poprawy (Mikołaj Drożdżyński).....	112
Wstęp	112
1. Sytuacja mieszkaniowa w Polsce.....	113
2. Dotychczasowe działania gmin w zakresie mieszkalnictwa.....	119
3. Społeczne inicjatywy mieszkaniowe – założenia oraz rola gmin.....	123
Zakończenie	126
Bibliografia	128
Historyczne uwarunkowania różnic w rozwoju polskich regionów i wybrane problemy finansowania publicznego jako bariery realizacji celów zrównoważonego rozwoju (Olivia Jędrzejewska i Julia Ziolkowska).....	130
Wstęp	131
1. Historyczne uwarunkowania rozwoju polskich regionów	131
2. Międzynarodowe podstawy prawne zrównoważonego rozwoju	135
3. Finansowanie celów zrównoważonego rozwoju ze środków publicznych w Polsce... ..	138
Zakończenie	145
Bibliografia	147
Neutralność klimatyczna a interes Polski (Dominika Szajda).....	150
Wstęp	150
1. Ocena sytuacji sektora finansów publicznych w Polsce.....	152
2. Krótkookresowe skutki środowiskowe pierwszej fali koronawirusa SARS-CoV-2....	154
3. Zmiany klimatu w liczbach.....	155
4. Pojęcie neutralności klimatycznej.....	158
5. Działania podejmowane przez Polskę na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej	160
Zakończenie	163
Bibliografia	164
Zakończenie (Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska).....	169
Bibliografia	173

PRZECIWDZIAŁANIE NEGATYWNYM SKUTKOM GOSPODARCZYM PANDEMII KORONAWIRUSA. ANALIZA PORÓWNAWCZA DZIAŁAŃ WYBRANYCH PAŃSTW

Małgorzata Czajkowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

czajkowska.go@gmail.com

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0/3>

Addressing the negative economic impacts of a coronavirus pandemic. A comparative analysis of the actions of selected countries

Purpose: The purpose of the chapter is to assess the extent of actions taken by selected countries to reduce the negative economic impact of the COVID-19 pandemic and the scale of resources used for these actions.

Design/methodology/approach: Models of market economy are presented and anti-crisis measures taken by Poland, Germany, USA, China and Sweden are described. The amount of money spent on these measures is also presented.

Findings: Germany was the country with the largest budget expenditure to counteract the negative economic effects of the pandemic. Contrary to assumptions, Poland was not the country with the lowest budget expenditure. Germany and Sweden introduced the largest number of instruments supporting entrepreneurs. Germany's aid package offered more support on taxes, while Sweden's package offered more support on employment. The United States offered the narrowest aid package, which is related to the economic model adopted in this way.

Originality and value: The chapter contains an analysis of anti-crisis measures (aid packages) undertaken by Poland, Germany, the United States, China and Sweden and information on the scale of financial involvement of these countries in helping entrepreneurs. There are no studies in the literature that directly compare the forms of aid used and their volume between the countries. The chapter provides data to assess countries' involvement in combating the economic impact of the pandemic depending on their economic model. The collected data also has theoretical implications.

Keywords: economic crisis, anti-crisis policy, aid packages, COVID-19 pandemic.

Sugerowane cytowanie:

Czajkowska, M. (2022). Przeciwdziałanie negatywnym skutkom gospodarczym pandemii koronawirusa. Analiza porównawcza działań wybranych państw. W: S. Kańduła i J. Przybylska (red.), *Gospodarka w cieniu pandemii COVID-19* (s. 50–74). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0/3>

Wstęp

Gospodarka światowa oraz składające się na nią gospodarki narodowe to dynamiczne, współzależne i złożone organizmy. Na ich funkcjonowanie ma wpływ wiele czynników zarówno zaplanowanych, jak i nieplanowanych. Pandemia koronawirusa jest przykładem nieplanowanego zdarzenia, które wpłynęło w różnym stopniu na każdą gospodarkę narodową. W celu przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii rządy państw podejmowały wiele nadzwyczajnych inicjatyw, angażując w to różne środki. Celem rozdziału jest ocena zakresu działań podjętych przez wybrane państwa, mających na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych pandemii koronawirusa oraz skali wykorzystanych na te działania środków. W literaturze brak jest opracowań bezpośrednio porównujących wykorzystane formy pomocy i ich wielkość w różnych państwach.

Do badania wybrano pięć – różniących się pod wieloma względami – państw: Polskę, Niemcy, Stany Zjednoczone, Chiny i Szwecję. Sformułowano następujące hipotezy badawcze:

1. Państwem, które poniosło największe wydatki budżetowe, aby ograniczyć negatywne ekonomiczne skutki pandemii, były Niemcy.
2. Państwem, które poniosło najmniejsze wydatki budżetowe, aby ograniczyć negatywne ekonomiczne skutki pandemii, była Polska.
3. Niemcy i Szwecja zaoferowały najszersze pakiety pomocowe.
4. Stany Zjednoczone zaoferowały najwięszy pakiet pomocowy.

Opracowanie rozpoczyna się od przedstawienia modeli gospodarki rynkowej stanowiących podstawę wyboru badanych państw. Dalej opisano formy działań podjętych przez Polskę, Niemcy, Stany Zjednoczone, Chiny i Szwecję w celu ograniczenia negatywnych skutków ekonomicznych koronawirusa oraz określono użyte na te działania środki. Następnie formułowano wnioski.

Zakres czasowy badania to 2020 r. Metodą badawczą jest przegląd literaturowy oraz opisowa analiza danych. W rozdziale wykorzystano krajowe i zagraniczne źródła: literaturę zwartą, artykuły naukowe, akty prawne oraz źródła internetowe.

1. Rodzaje systemów gospodarczych

Gospodarka rynkowa podlega ciągłej konwergencji. Powszechnie najczęściej występującym systemem gospodarczym jest system mieszany, który składa się zarówno z własności prywatnej i swobodnej alokacji dóbr na rynku, jak i własności

publicznej i państwowej ingerencji, występujących w różnych zakresach. Na świecie wyróżnia się cztery rodzaje kapitalistycznej gospodarki rynkowej, które podlegają zmianom na skutek procesów globalizacyjnych i integracyjnych, zachowując jednak swoje fundamentalne cechy. Są to modele: anglosaski, nordycki, europejski i wschodnioazjatycki (Skawińska, Nawrot i Sobiech, 2008, s. 49–58; Smaga i Włudyka, 2012, s. 83).

Anglosaski model systemu gospodarczego, zwany także neoliberalnym, jest charakterystyczny dla Stanów Zjednoczonych, Kanady, Wielkiej Brytanii, Australii i Nowej Zelandii. W tym systemie przeważa własność prywatna, rynek jest instytucją centralną, a rola państwa w gospodarce jest nieznaczna. Podstawą modelu neoliberalnego jest wolność gospodarcza i konkurencja. Państwo jest aktywne jedynie w zakresie prawnoinstytucjonalnym. Opieka zdrowotna i ubezpieczenia społeczne są w niewielkim stopniu finansowane ze środków publicznych (Skawińska i in., 2008, s. 49–50; Smaga i Włudyka, 2012, s. 83).

Państwa skandynawskie aktywnie uczestniczą w procesach globalizacji i integracji europejskiej, jednocześnie zachowując swoje tradycje, kulturę, mechanizmy społeczne, polityczne i instytucjonalne. Ze względu na tę specyficzność wyróżnia się model nordycki, charakterystyczny dla Szwecji, Danii, Norwegii i Finlandii. Jest to model państwa dobrobytu, oparty na koncepcji socjaldemokratycznej. Charakteryzuje się silną pozycją państwa opiekuńczego i rozwiniętym sektorem publicznym. Państwo ingeruje w rynek przy użyciu regulacji prawnych. Zapewnia świadczenia socjalne, powszechny dostęp do opieki zdrowotnej, szkolnictwa, kultury oraz dąży do pełnego zatrudnienia. Produkt krajowy jest wysoce redystrybuowany w społeczeństwie (Skawińska i in., 2008, s. 50–52).

Kapitalizm europejski to koncepcja systemu gospodarczego opierająca się na założeniach społecznej gospodarki rynkowej, wdrażanej po drugiej wojnie światowej w Niemczech Zachodnich. Model ten jest charakterystyczny dla Niemiec, Szwajcarii i Austrii. Istotą koncepcji jest założenie, że rynek jest głównym organem gospodarki, lecz jednocześnie stanowi część rozbudowanej struktury państwa. Ingerencja państwa w gospodarkę ma przeważnie charakter pośredni, a jej celem jest stymulowanie procesów gospodarczych. W modelu europejskim występuje większa redystrybucja produktu krajowego, przeciwdziałanie marginalizacji społecznej, bardziej rozwinięty system zabezpieczenia społecznego oraz większe uprawnienia dla pracowników (Smaga i Włudyka, 2012, s. 83).

Ze względu na niezwykle dynamiczny rozwój i sukces państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, mający swój początek w drugiej połowie XX wieku, wypracowano wschodnioazjatycki model gospodarki rynkowej. Rozwijające się państwa azjatyckie dokonały imponujących przeobrażeń gospodarczych i cywilizacyjnych, dorównując państwom uprzemysłowionym. Jednym z czynników mających wpływ na sukces gospodarczy państw azjatyckich była wewnętrzna akumulacja kapitału. Oszczędności napędzały inwestycje i przekładały się na

wysoką stopę wzrostu gospodarczego. Istotny wpływ na rozwój państw Azji wschodniej miał także kapitał ludzki. Państwa te wyróżniała tania siła robocza, a także intensywny wzrost wydatków na oświatę oraz badania i rozwój, który przewyższył inwestycje w kapitał majątkowy. Znaczący wpływ miały nakłady pracy, był on większy niż postęp technologiczny. Wschodnioazjatyckie gospodarki charakteryzują się znacznym interwencjonizmem państwowym, szczególnie w zakresie przemysłu. Źródłem przewagi jest także równość w podziale dochodów w społeczeństwie (Skawińska i in., 2008, s. 58–62).

Pomimo silnych procesów globalizacyjnych modele gospodarki rynkowej zachowały swoje podstawowe, wyróżniające je cechy. Te odmienności mogą być widoczne również w sposobach radzenia sobie z negatywnymi efektami gospodarczymi pandemii koronawirusa oraz ich skutecznością – która gospodarka poradzi sobie najlepiej?

2. Działania Polski mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa

Sytuacja wywołana pandemią była wyjątkowa i wymagała ograniczenia aktywności ludzi na całym świecie. Stanowiło to wielki wstrząs dla globalnej gospodarki. Rządy państw wprowadziły różne środki pomocowe dla jednostek dotkniętych skutkami gospodarczymi pandemii koronawirusa. W Polsce rządowe pakiety wspierające, mające chronić państwo i obywateli przed kryzysem, były nazywane tarczami antykryzysowymi. Tabela 1 przedstawia tarcze antykryzysowe uchwalone w formie ustaw w 2020 r. Pierwszą uchwaloną przez rząd ustawą w celu ochrony społeczeństwa przed zagrożeniem związanym z rozprzestrzenianiem się koronawirusa i wywołaną pandemią była tzw. specustawa koronawirusowa – Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Elementy pomocowej polityki gospodarczej rządu zostały ujęte również w innych aktach prawnych – wielu ustawach i rozporządzeniach.

Jednym z pomocowych rozwiązań dla podatników podatku dochodowego była możliwość wstecznego odliczenia straty podatkowej. Tarcza antykryzysowa umożliwiała odliczenie straty podatkowej podatnikom podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz podatnikom podatku od osób prawnych (CIT) za 2020 r. od dochodu lub przychodu roku poprzedzającego. Warunkiem do rozliczenia straty było osiągnięcie, wskutek pandemii koronawirusa, o minimum

50% mniejszych przychodów w porównaniu do poprzedzającego roku podatkowego. Podatnik mógł odliczyć maksymalnie 5 mln zł od dochodów z tego samego źródła. W celu odliczenia straty należało złożyć korektę zeznania podatkowego, tym samym zmniejszając podstawę opodatkowania, w następstwie czego podatnik otrzymywał zwrot nadpłaconego podatku (Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, art. 4 i 6).

Tabela 1. Tarcze antykryzysowe w Polsce w 2020 roku

Tarcza antykryzysowa	Data uchwalenia ustawy	Tytuł aktu prawnego
Tarcza antykryzysowa 1.0	31.03.2020 r.	Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw
Tarcza antykryzysowa 2.0	17.04.2020 r.	Ustawa z dnia 17 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2
Tarcza antykryzysowa 3.0	14.05.2020 r.	Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2
Tarcza antykryzysowa 4.0	19.06.2020 r.	Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19
Tarcza antykryzysowa 5.0 (tarcza branżowa)	17.09.2020 r.	Ustawa z dnia 17 września 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw
Tarcza antykryzysowa 6.0	9.12.2020 r.	Ustawa z dnia 9 grudnia 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach wsparcia odroczone zostały także niektóre terminy, wybrane przedstawia tabela 2. Przedsiębiorcom złagodzone warunki uprawniające do skorzystania z części ulg umożliwiających pomniejszenie podstawy opodatkowania. Podatnicy mogli m.in. wcześniej skorzystać z tzw. ulgi na złe długi. Zmniejszenie podstawy obliczenia zaliczki o nieuregulowane i niezbyte wierzytelności

mogło nastąpić w okresie, w którym upłynęło 30 dni od terminu zapłaty wynikającego z faktury, rachunku lub umowy. W normalnych warunkach ulga przysługuje po 90 dniach (Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r., art. 30 ust. 4, art. 35 ust. 5, art. 42 ust. 2).

Tabela 2. Wybrane odroczenia terminów z powodu pandemii koronawirusa

Czynność	Termin początkowy	Termin odroczony
Złożenie zeznania rocznego przez podatników PIT za 2019 r. i wpłata podatku	30.04.2020 r.	01.06.2020 r.
Złożenie deklaracji o wysokości daniny solidarnościowej za 2019 r. i wpłata daniny	30.04.2020 r.	01.06.2020 r.
Wpłata zaliczki PIT od wynagrodzeń za marzec i kwiecień	20.04.2020 r. 20.05.2020 r.	01.06.2020 r.
Złożenie rocznego sprawozdania finansowego przez podatników PIT prowadzących księgi rachunkowe	30.04.2020 r.	31.07.2020 r.
Sporządzenie rocznego sprawozdania finansowego	nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia bilansowego	– dla jednostek podlegających nadzorowi Komisji Nadzoru Finansowego: przedłużenie o dwa miesiące – pozostałe jednostki: przedłużenie o trzy miesiące
Zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego	nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia bilansowego	– dla jednostek podlegających nadzorowi Komisji Nadzoru Finansowego: przedłużenie o dwa miesiące – pozostałe jednostki: przedłużenie o trzy miesiące
Złożenie rocznego zeznania CIT-8 i wpłata podatku	nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia bilansowego	– 31.05.2020 r. – dla organizacji pozarządowych: 31.07.2020 r.
Stosowanie nowej matrycy stawek VAT	01.04.2020 r.	01.07.2020 r.
Składanie nowego JPK_VAT z deklaracją	– duzi przedsiębiorcy: 01.04.2020 r. – pozostali: 01.07.2020 r.	01.10.2020 r.
Wniesienie rocznej opłaty z tytułu użytkowania wieczystego za 2020 r.	31.03.2020 r.	31.01.2021 r.
Rozpoczęcie pobierania podatku od sprzedaży detalicznej	01.07.2020 r.	01.01.2021 r.

cd. tabeli 2

Czynność	Termin początkowy	Termin odroczony
Złożenie informacji o cenach transferowych oraz oświadczenia o sporządzeniu lokalnej dokumentacji cen transferowych	nie później niż w ciągu 9 miesięcy od dnia bilansowego	31.12.2020 r. lub przedłużenie o trzy miesiące
Przekazanie informacji o krajowym schemacie podatkowym	30 dni od dnia następującego po udostępnieniu schematu, przygotowaniu schematu do wdrożenia lub dokonaniu pierwszej czynności związanej z wdrażaniem schematu	zawieszono od 31.03.2020 r. do 30. dnia następującego po dniu odwołania stanu zagrożenia pandemicznego i stanu pandemii
Obowiązkowe składanie zgłoszeń rejestracyjnych uproszczonych w zakresie podatku akcyzowego od obrotu paliwami opałowymi	01.04.2020 r.	01.09.2020 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Podatnicy mogli także wcześniej skorzystać z ulgi na badania i rozwój oraz ulgi IP-BOX. Już na etapie obliczania zaliczek podatnicy PIT i CIT mieli możliwość zmniejszenia podstawy obliczenia podatku o koszty kwalifikowane dotyczące działalności badawczo-rozwojowej, związanej z opracowywaniem produktów niezbędnych w walce z COVID-19. Podatnicy mogli wcześniej skorzystać także z ulgi IP-BOX – preferencyjnej 5-procentowej stawki podatkowej. Z ulgi można było skorzystać w przypadku osiągnięcia kwalifikowanego dochodu z kwalifikowanych praw własności intelektualnej, wykorzystywanych w celu zwalczania koronawirusa. Według ogólnych przepisów podatnicy mogą skorzystać z tych ulg dopiero w zeznaniu rocznym (Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r., art. 30ca ust. 1; Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r., art. 24d ust. 1; Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. art. 4 i 3).

Podatnicy mieli możliwość wnioskować o odroczenie lub rozłożenie na raty zapłaty podatku i zaległości podatkowej. Tak zwana specustawa koronawirusowa z 2 marca 2020 r. uchyliła pobieranie opłaty prolongacyjnej dla wniosków dotyczących podatków zasilających budżet państwa. W tym okresie opłaty prolongacyjnej od odroczenia terminu płatności lub rozłożenia na raty składek na ubezpieczenia społeczne należnych od 1 stycznia 2020 r. nie pobierał także Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15za ust. 1, art. 15zb ust. 1).

Kolejną ulgą dla przedsiębiorców była możliwość odliczenia od podstawy obliczenia podatku lub zaliczki na podatek dochodowy darowizn przekazanych na walkę z COVID-19 oraz wsparcie oświaty.

Pakiet antykryzysowy oferował pomoc przedsiębiorcom i zakładom pracy z zakresu składek należnych Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). Z całościowego zwolnienia ze składek należnych w marcu, kwietniu i maju, po spełnieniu określonych warunków, mogły skorzystać osoby opłacające składki wyłącznie na własne ubezpieczenia. Bezwarunkowo zwolnieniu podlegały osoby duchowne. Ze 100-procentowego zwolnienia mogli skorzystać także płatnicy składek, którzy zgłosili do ubezpieczeń społecznych mniej niż 10 osób. Natomiast płatnicy, którzy zgłosili od 10 do 49 osób, podlegali zwolnieniu w wysokości 50% kwoty składek. Pomoc z zakresu składek ZUS dotyczyła także składek należnych za lipiec, sierpień i wrzesień, ale w znacznie węższym zakresie podmiotowym. Na tę pomoc mogli liczyć jedynie przedsiębiorcy prowadzący rodzaj działalności wymienione w ustawie według kodów Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). Wybrani przedsiębiorcy mogli także skorzystać ze zwolnienia za składki należne w listopadzie (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 31zo, art. 31zq ust. 3, art. 31zp ust. 1; Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2020a; 2020b).

Kolejnym wsparciem było świadczenie postojowe wypłacane przez ZUS. Przysługiwało ono osobom prowadzącym pozarolniczą działalność gospodarczą oraz osobom wykonującym umowę cywilnoprawną – umowę agencyjną, zlecenia lub inną, do której stosuje się przepisy dotyczące umowy o dzieło albo zlecenia. Świadczenie przysługiwało, gdy wskutek COVID-19 doszło do przestoju w prowadzeniu działalności przez jednostkę prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą, zleceniodawcę lub zamawiającego. Wsparcie to można było otrzymać trzy razy, jeśli sytuacja materialna nie poprawiła się. Maksymalna kwota świadczenia wynosiła 2080 zł (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15zq ust. 1–3, art. 15zr ust. 1, art. 15zua ust. 3). Tarcze antykryzysowe 5.0 i 6.0 wprowadziły możliwość uzyskania dodatkowego świadczenia postojowego. Podmioty prowadzące działalność w zakresie określonym poprzez kody PKD mogły skorzystać trzykrotnie lub jednokrotnie z dodatkowego świadczenia postojowego. Jednorazowe świadczenie postojowe przysługiwało także osobom otrzymującym przychód z umów cywilnoprawnych zawartych w zakresie m.in. działalności twórczej, artystycznej, technicznej związanej z produkcją wydarzeń artystycznych i audiowizualnych, usług architektonicznych i niektórych usług świadczonych dla muzeów (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15zs¹, 15zs², 15zs³).

Działania osłonowe dla polskiej gospodarki to także pomoc finansowa. Rząd w ramach tarczy antykryzysowej zaproponował szereg instrumentów z tego zakresu. Jednym z nich był program wsparcia finansowego przedsiębiorstw, tzw. tarcza finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju. Pomoc w ramach tarczy finansowej była regulowana w zależności od wielkości podmiotu. Na subwencje finansowe Polski Fundusz Rozwoju mógł przeznaczyć maksymalnie 100 mld zł, w tym 25 mld zł dla mikroprzedsiębiorców, 50 mld zł dla przedsiębiorców małych i średnich oraz 25 mld zł dla dużych przedsiębiorców. Subwen-

cja przyznawana była przedsiębiorcom, którzy m.in. osiągnęli niższe przychody w wybranym miesiącu po 1 stycznia 2020 r. o co najmniej 25% w stosunku do miesiąca poprzedzającego lub analogicznego miesiąca roku poprzedniego albo, w przypadku dużych przedsiębiorstw, utracili zdolności produkcyjne, świadczenia usług lub nie otrzymują zapłaty należności powyżej 25%, albo nie mają dostępu do rynku kapitałowego lub limitów kredytowych, albo są uczestnikami Programów Sektorowych (Polski Fundusz Rozwoju, 2020b, s. 10, 18–19; 2020c, s. 7, 13–14).

Wielkość subwencji dla mikrofirm zależała od spadku przychodów oraz liczby zatrudnionych. W przypadku małych i średnich przedsiębiorstw wysokość zależała od wielkości osiągniętych przychodów w 2019 r. i skali spadku przychodów w 2020 r. (tabele 3 i 4).

Tabela 3. Kwoty subwencji finansowych w ramach tarczy finansowej dla mikroprzedsiębiorców

Skala spadku przychodów ze sprzedaży	Kwota subwencji finansowej w tys. zł w zależności od liczby zatrudnionych pracowników								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
<25% ; 50%)	12	24	36	48	60	72	84	96	108
<50% ; 75%)	24	48	72	96	120	144	168	192	216
<75% ; 100%)	36	72	108	144	180	216	252	288	324

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Polski Fundusz Rozwoju, 2020c, s. 11–12).

Tabela 4. Kwoty subwencji finansowych w ramach tarczy finansowej dla małych i średnich przedsiębiorstw

Skala spadku przychodów ze sprzedaży	Kwota subwencji finansowej jako % przychodów ze sprzedaży w 2019 r.	Maksymalna kwota subwencji
<25% ; 50%)	4	3,5 mln zł
<50% ; 75%)	6	
<75% ; 100%)	8	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Polski Fundusz Rozwoju, 2020c, s. 13).

Splata subwencji rozpoczynała się w 13 miesiącu od pełnego miesiąca następującego po jej udzieleniu i trwała maksymalnie dwa lata. Bezwarunkowo zwrotowi podlegało 25% wartości subwencji. Jeżeli przedsiębiorstwo osiągnęło stratę, spadła liczba zatrudnionych, zaprzestało działalności lub otworzyło postępowanie likwidacyjne, wartość podlegająca zwrotowi mogła wynieść 100% subwencji (Polski Fundusz Rozwoju, 2020c, s. 12–15).

Wsparcie finansowe z Polskiego Funduszu Rozwoju oferowane było także dużym przedsiębiorstwom. W przypadku tych jednostek skala wsparcia była większa, co wiązało się ukierunkowaniem i zindywidualizowaniem pomocy względem przedsiębiorstw. Tarcza finansowa przyjęła postać różnych instrumentów, które prezentuje tabela 5. W zależności od postaci finansowania przedsiębiorcy musieli spełnić dodatkowe warunki uprawniające do otrzymania wsparcia.

Tabela 5. Tarcza finansowa dla dużych firm

Postać finansowania	Forma pomocy	Przeznaczona wartość (mld zł)	Maksymalna kwota (mld zł)
Finansowanie płynnościowe	pożyczka płynnościowa (w pełni zwrotna i odpłatna)	10	1
Finansowanie preferencyjne	pożyczka umarzalna (maksymalnie do 75%, odpłatna)	7,5	750
Finansowanie inwestycyjne	obejmowanie lub nabywanie instrumentów kapitałowych	7,5	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Polski Fundusz Rozwoju, 2020b, s. 68–79).

Tarcza antykryzysowa oferowała mikroprzedsiębiorcom pożyczkę ze środków Funduszu Pracy. Tzw. mikropożyczka udzielana była do wysokości 5 tys. zł z przeznaczeniem na bieżące koszty działalności gospodarczej. Jeżeli przedsiębiorca prowadził działalność przez trzy miesiące od udzielenia pożyczki, to podlegała ona umorzeniu (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15zdd).

Pakiet pomocowy przewidywał także pomoc dla osób fizycznych, które nie zatrudniały pracowników. Samozatrudnieni, na skutek spadku obrotów gospodarczych, mogli otrzymać dofinansowanie części kosztów. Wysokość wsparcia zależała od spadku obrotów i wynosiła od 1300 zł do 2340 zł. Dofinansowanie było przyznawane maksymalnie przez trzy miesiące (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15zdc).

Pakiet pomocowy obejmował również pracodawców. Jeżeli ich obroty zmniejszyły się, mogli się ubiegać o dofinansowanie do wynagrodzeń ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Świadczenie przysługiwało pracownikom oraz osobom zatrudnionym na podstawie umowy o pracę nakładczą, umowy zlecenia lub innej, do której stosuje się przepisy umowy zlecenia. Wsparcie to przyznawane było pracownikom objętym przestojem ekonomicznym albo obniżonym wymiarem czasu pracy. W przypadku przestoju ekonomicznego dopłata wynosiła 50% minimalnego wynagrodzenia, tj. około 1530 zł. Dla obniżonego wymiaru czasu pracy dofinansowaniu podlegała połowa wynagrodzenia, ale w kwocie nie większej niż 40% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia z poprzedniego kwartału. Świadczenie przyznawane było na okres trzech mie-

sięcy. Tarcza 4.0 wprowadziła dopłatę do wynagrodzeń pracowników nieobjętych przestojem ani obniżonym wymiarem etatu. Tarcza 6.0 wprowadziła możliwość dofinansowania wynagrodzeń dla pracodawców, którzy na 30 września 2020 r. w dominującym zakresie prowadzili działalność oznaczoną wymienionymi kodami PKD (Ustawa z dnia 2 marca 2020 r., art. 15g, 15gg, 15gga).

Istotną rolę we wspieraniu finansowania przedsiębiorstw odegrały polskie instytucje rozwoju. Bank Gospodarstwa Krajowego m.in. zmienił zasady obejmowania kredytów gwarancjami *de minimis*, uruchomił Fundusz Gwarancji Płynnościowych, z którego udzielane były gwarancje dla średnich i dużych firm, wprowadził dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych oraz inne udogodnienia dla podmiotów dotkniętych negatywnymi skutkami pandemii. Agencja Rozwoju Przemysłu oferowała m.in. pożyczki obrotowe oraz wsparcie dla branży transportowej. Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych zwiększyła finansowanie w zakresie ubezpieczeń obrotu handlowego w kraju i zagranicą (Polski Fundusz Rozwoju, 2020a, s. 176–190).

3. Działania podjęte przez Niemcy mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa

W dniu 27 stycznia 2020 r. Niemcy zarejestrowały pierwszy potwierdzony przypadek COVID-19. Rząd federalny Niemiec podjął decyzje w sprawie licznych środków pomocy państwa w celu złagodzenia skutków kryzysu wywołanego pandemią COVID-19. Dotyczyły one zarówno małych i średnich przedsiębiorstw, jak i przedsiębiorstw dużych oraz tzw. samozatrudnionych osób, których działalność została ekonomicznie dotknięta kryzysem. Podjęte działania były największym pakietem pomocowym w historii współczesnych Niemiec (AHK, 2020, s. 1).

Wraz z rozwojem pandemii rząd niemiecki rozszerzał podejmowane środki pomocowe poprzez uchwalenie nadzwyczajnych przepisów prawa. 13 marca 2020 r. przedstawiono tarczę ochronną dla pracowników i firm, która składała się z czterech filarów (Bundesministerium, 2020, s. 2–5):

- uelastycznienie świadczenia wyrównawczego z tytułu skróconego czasu pracy;
- pomoc w zakresie podatków dla przedsiębiorstw w celu utrzymania płynności finansowej;
- tarcza ochronna dla przedsiębiorstw oferująca miliardy euro m.in. w kredytach i gwarancjach;
- wzmocnienie spójności europejskiej.

Po wstępnym programie pomocowym, 4 czerwca, ogłoszono pakiet stymulowania gospodarki i zarządzania kryzysowego. Następnie rząd Niemiec zaofiarował tzw. pomoc pomostową trwającą od września do grudnia 2020 r., a także specjalne pakiety w listopadzie i grudniu 2020 r. (AHK, 2020, s. 1).

W przedstawionych pakietach pomocowych niemiecki rząd rozszerzył swój program pracy krótkoterminowej (*Kurzarbeit*), zapewniający rekompensaty dla pracowników, których godziny pracy muszą zostać skrócone. Celem było uniknięcie zwolnień i zapewnienie szybkiej, ukierunkowanej pomocy dla przedsiębiorstw doświadczających niedoborów pracy wskutek pandemii. Uelastycznienie warunków do otrzymania rekompensat z tytułu skróconego czasu pracy polegało m.in. na objęciu świadczeniem pracowników tymczasowych, zmniejszeniu wymogu liczby pracowników dotkniętych skróceniem czasu pracy z 33% na 10% oraz brakiem konieczności wykorzystania płatnego urlopu wypoczynkowego przez pracowników (Bundesministerium, 2020, s. 3).

W ramach pakietów pomocowych przewidziano także dotacje dla mikroprzedsiębiorców i osób prowadzących działalność gospodarczą na własny rachunek. Wartość dotacji była zależna od liczby zatrudnionych pracowników. Jednorazowe płatności w wysokości do 9 tys. euro były przyznawane przedsiębiorcom z maksymalnie pięcioma pracownikami, a w wysokości do 15 tys. euro dla przedsiębiorstw z maksymalnie dziesięcioma pracownikami (European Commission, 2020, s. 14).

Oprócz natychmiastowej pomocy finansowej dla mikroprzedsiębiorców dostępne były także kompleksowe programy kredytowe dla komercyjnych firm każdej wielkości oraz dla osób samozatrudnionych. W ramach Specjalnego Programu Niemieckiego Państwowego Banku Rozwoju (*Kreditanstalt für Wiederaufbau* – KfW) można było wyróżnić cztery rodzaje kredytów: uniwersalny kredyt dla start-upów, kredyt dla przedsiębiorstw istniejących ponad pięć lat na rynku, kredyt na rozwój oraz bezpośredni udział w finansowaniu kredytu konsorcjalnego. Środki na specjalny program KfW były prawie nieograniczone. Pożyczki KfW miały lepsze warunki kredytowe, niższe stopy procentowe i uproszczoną ocenę ryzyka (Simmons & Simmons, 2020).

Małe i średnie przedsiębiorstwa mogły otrzymać również tzw. szybki kredyt KfW, w maksymalnej wielkości zależnej od liczby pracowników: do 50 pracowników maksymalna kwota kredytu to 500 tys. euro, powyżej 800 tys. euro (OECD, 2020a, s. 92–95). W ramach wsparcia płynności rząd niemiecki oferował także gwarancje bankowe.

Niemieckie gospodarstwa domowe otrzymały również pomoc z zakresu zasiłków rodzinnych. Jedną z nich była wypłata tzw. premii na dzieci. Rodzinom przysługiwało jednorazowo 300 euro na każde dziecko (OECD, 2020a, s. 92–95). Wydłużono także okres kwalifikowalności do otrzymywania świadczenia dla bezrobotnych (Simmons & Simmons, 2020).

W ramach ograniczania negatywnych skutków pandemii niemiecki rząd podjął też działania w zakresie podatków. Jedną z form wsparcia dochodu gospodarstw domowych i przedsiębiorców było tymczasowe obniżenie stawek VAT. Do tej pory stawki podatku od towarów i usług w Niemczech wynosiły 19% (stawka podstawowa) oraz 7% (stawka obniżona) podatku. W ramach pomocy ustalono ich poziom odpowiednio na 16% i 5%, na okres od 1 lipca 2020 r. do 31 grudnia 2020 r. (OECD, 2020a, s. 92–95).

Podatnicy mieli także możliwość przeniesienia straty podatkowej, co umożliwiło im rozliczenie aktualnych strat z wcześniejszymi zyskami. Możliwość rozliczenia strat podatkowych za 2020 r. wynosiła maksymalnie 5 mln euro lub 10 mln euro dla rozliczeń wspólnych. Przeniesienie można było wykorzystać ze skutkiem natychmiastowym w zeznaniu podatkowym za 2019 r. (KPMG, 2020b).

Przedsiębiorstwa, które nie były w stanie dokonać płatności podatkowych z powodu pandemii COVID-19, mogły skorzystać z odroczenia terminu zapłaty podatków dochodowych i VAT. Odroczenie było przyznawane na trzy miesiące z możliwością dalszego odroczenia (KPMG, 2020b).

4. Działania podjęte przez Stany Zjednoczone mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa

15 stycznia 2020 r. w Stanach Zjednoczonych potwierdzono pierwszy przypadek COVID-19. Stany Zjednoczone w ramach ograniczania negatywnych skutków gospodarczych pandemii koronawirusa wdrożyły wiele związanych z tym środków pomocowych, które różniły się w zależności od stanu i obszaru geograficznego (Policy Responses to Covid-19, b.d.). Rozwiązania te były wprowadzane aktami prawnymi, które dzieliły oferowaną pomoc na tzw. fazy, co prezentuje tabela 6.

Anglosaski model gospodarczy, właściwy dla Stanów Zjednoczonych, to system finansowy, którego istotą jest rynek finansowy. Oznacza to, że dopływ kapitału do przedsiębiorstw odbywa się głównie za pomocą giełdy oraz różnych papierów wartościowych.

W ramach wsparcia płynności finansowej System Rezerwy Federalnej (Fed) oferował bezpośrednio pożyczki dla największych amerykańskich korporacji. Instrument pierwotnego rynku kredytów korporacyjnych (*Secondary Market Corporate Credit Facility*) pozwolił Fedowi pożyczać bezpośrednio korporacjom poprzez kupowanie nowych emitowanych obligacji i udzielanie pożyczek. Instrument ten był otwarty dla firm klasy inwestycyjnej i zapewniał

Tabela 6. Akty prawne wprowadzające środki pomocowe w Stanach Zjednoczonych

Numer fazy	Data uchwalenia ustawy	Tytuł aktu prawnego
Faza 1	6.03.2020 r.	Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act
Faza 2	18.03.2020 r.	Families First Coronavirus Response Act (FFCRA)
Faza 3	27.03.2020 r.	Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act (CARES Act)
Faza 3.5	24.04.2020 r.	Paycheck Protection Program and Health Care Enhancement Act (PPP Expansion)
Faza 4	27.12.2020 r.	Consolidated Appropriations Act

Źródło: Opracowanie własne.

finansowanie pomostowe w ciągu czterech lat. Pożyczkobiorcy mogli odroczyć spłatę odsetek i kapitału przez co najmniej sześć pierwszych miesięcy. W tym okresie kredytobiorcy nie mogli jednak wypłacać dywidend ani odkupywać akcji. W ramach drugiego instrumentu kredytów korporacyjnych na rynku wtórnym (*Secondary Market Corporate Credit Facility*) Fed mógł kupować istniejące obligacje korporacyjne, jak również fundusze typu ETF inwestujące w obligacje korporacyjne klasy inwestycyjnej. Instrumenty te ułatwiły firmom dostęp do kredytów (KPMG, 2020d).

Fed oferował także instrumenty kredytowe dla małych i średnich przedsiębiorstw. Program pożyczkowy *Fed Main Street Lending* miał na celu wsparcie firm zbyt dużych dla Programu Ochrony Płacy (*Paycheck Protection Program*) prowadzonego przez *Small Business Administration* i zbyt małych dla dwóch korporacyjnych instrumentów kredytowych Fedu. Poprzez trzy programy – *New Loans Facility*, *Expanded Loans Facility* i *Priority Loans Facility* – Fed oferował pięcioletnie pożyczki. W programie mogły uczestniczyć firmy zatrudniające do 15 tys. pracowników lub osiągające do 5 mld dolarów rocznego przychodu. Kredytobiorcy podlegają ograniczeniom w zakresie wykupu akcji, dywidend i wynagrodzeń kadry kierowniczej. Fed przedstawił również *Paycheck Protection Program Liquidity Facility*, który ułatwił udzielanie pożyczek małym firmom (KPMG, 2020d).

Amerykanie zarabiający do 75 tys. dolarów na osobę otrzymali jednorazowe finansowanie w wysokości 1,2 tys. dolarów na dorosłego i dodatkowe 500 dolarów na dziecko. Zostały rozszerzone także zakres podmiotowy i wysokość zasiłku dla bezrobotnych. Rozszerzono również płatny urlop chorobowy i rodzicielski (Investopedia, 2020).

W ramach wsparcia z zakresu podatków Amerykanie mogli liczyć m.in. na 50% ulgi podatkowej na wynagrodzenia dla dotkniętych kryzysem przedsiębiorstw, które nie korzystały z pożyczek na przerwy w działalności gospodarczej i utrzy-

mały poziom zatrudnienia. Płatności podatku od wynagrodzeń w 2020 r. były odroczone do 2021 i 2022 r. (KMPG, 2020d).

Wsparcie z zakresu podatków dotyczyło również odroczenia terminu zgłoszenia i płatności dla deklaracji podatku dochodowego za 2019 r., które były należne do 15 kwietnia 2020 r., o trzy miesiące – do 15 lipca 2020 r. Za okres ten nie były obliczane odsetki i kary. W zakresie podatków dochodowych rozszerzono także niektóre ulgi. Zmodyfikowano też zasady zgłaszania strat podatkowych ułatwiające otrzymanie natychmiastowego zwrotu (KPMG, 2020d).

Najemcy będący w trudnych sytuacjach finansowych wskutek pandemii COVID-19, nieposiadający środków na opłacenie czynszu i zagrożeni eksmisją, mogli liczyć na różne tymczasowe formy wsparcia. Stany Zjednoczone bardzo się angażowały w zapobieganie bezdomności oraz utrzymanie przez Amerykanów schronienia w swoich obecnych domach, pomagając w ten sposób zapobiec dalszemu rozprzestrzenianiu się COVID-19 (Investopedia, 2020).

5. Działania podjęte przez Chiny mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa

Na początku stycznia 2020 r. władze chińskie ustaliły, że wybuch pandemii zapalenia płuc w Wuhan został spowodowany nowym koronawirusem. Rząd wprowadził rygorystyczne środki ograniczające (International Monetary Fund, b.d.). W związku z kryzysem zdrowotnym i ekonomicznym Chiny przyjęły kilka ustaw, a także szereg rozporządzeń i przepisów regulujących zarządzanie kryzysowe. Organy regulacyjne ogłosiły pakiet polityk finansowych, politykę podatkową, zabezpieczenia społecznego, zatrudnienia, handlu międzynarodowego, importu i eksportu, inwestycji zagranicznych i innych perspektyw branżowych w celu złagodzenia trudności finansowych przedsiębiorstw.

Polityka finansowa obejmowała udzielanie pożyczek na preferencyjnych warunkach wybranym przedsiębiorstwom, obniżenie kosztów usług gwarancji finansowania, odroczenie spłaty pożyczek, optymalizację procedur emisji obligacji korporacyjnych oraz ułatwienie finansowania transgranicznego, które były ogólnie dostępne dla kwalifikujących się przedsiębiorstw niezależnie od tego, czy były one kontrolowane przez udziałowców z Chin, czy z zagranicy (White & Case, 2020a).

Oprócz działań podejmowanych przez rząd władze lokalne większości prowincji w Chinach podjęły również różne środki w celu zapewnienia dotacji dla

małych i mikroprzedsiębiorstw. Ponadto instytucje gwarantujące kontrolowane przez władze lokalne zmniejszyły o połowę opłaty za gwarancję finansową dla małych i średnich przedsiębiorstw (White & Case, 2020a).

Rząd chiński podjął także działania z zakresu ubezpieczeń społecznych. Przedsiębiorstwa i osoby fizyczne mogły skorzystać z odroczenia zapłaty składki na ubezpieczenia społeczne. Podjęto też decyzję, że małe i średnie przedsiębiorstwa będą zwolnione ze składek na ubezpieczenia społeczne, w zakresie zależnym od prowincji (OECD, 2020a, s. 73–76).

W związku z zamknięciem szkół wiele prowincji przyznawało rodzicom płatny urlop w celu opieki nad dziećmi. Rząd chiński zwolnił z obowiązku zapłaty czynszu za nieruchomości należące do podmiotów państwowych i wykorzystywanych do celów produkcyjnych, a także obniżył czynsz płatny za dzierżawę powierzchni biurowych o 50%. Zachęcano samorządy lokalne do obniżenia lub zrzeczenia się podatku od użytkowania gruntów jako zachęty dla właścicieli nieruchomości do obniżenia czynszów dla indywidualnych najemców biznesowych.

Obniżono także taryfę za energię elektryczną o 5% dla przedsiębiorstw nie pochodzących z branż o wysokiej energochłonności (China Briefing, 2020).

Małe przedsiębiorstwa i samozatrudnieni mieli możliwość odroczenia płatności podatku dochodowego na okres od 1 maja do 31 grudnia 2020 r. do pierwszego okresu rozliczeniowego w 2021 r. Wprowadzono dłuższy okres przenoszenia strat podatkowych – z 5 do 8 lat – w przypadku przedsiębiorstw z sektorów poważnie dotkniętych kryzysem: transportu, gastronomii, zakwaterowania i turystyki. Pomoc dotyczyła także VAT. W prowincji Hubei mali podatnicy mogli skorzystać ze zwolnienia z VAT. Importowane towary, przekazywane przez darczyńców krajowych i zagranicznych, wykorzystywane w celu zapobiegania i zwalczania pandemii, były zwolnione z ceł, VAT importowego oraz importowego podatku konsumpcyjnego. Rząd chiński proponował także liczne odliczenia z tytułu przekazanych darowizn i wydatków na badania i rozwój poniesionych na profilaktykę i kontrolę COVID-19 (KPMG, 2020a).

6. Działania podjęte przez Szwecję mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa

Pierwszy potwierdzony przypadek COVID-19 w Szwecji zgłoszono 31 stycznia 2020 r. Jednym z pierwszych środków podjętych przez parlament szwedzki w odpowiedzi na pandemię było przyjęcie 11 marca 2020 r. tymczasowych przepisów antykryzysowych. W dniu 16 kwietnia 2020 r. parlament szwedzki przyjął

ustawę o stanie wyjątkowym, która nadała rządowi szwedzkiemu tymczasowe uprawnienia na czas pandemii (Library of Congress, 2020).

Nordyckie państwa opiekuńcze są znane ze swojego powszechnego i wszechstronnego podejścia do opieki społecznej oraz z długiej tradycji aktywnej polityki rynku pracy jako narzędzia w kryzysach gospodarczych, mających negatywny wpływ na zatrudnienie. Jedną z form wsparcia był dodatek za pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy. Dodatek ten miał na celu ochronę zatrudnienia w Szwecji. Pracodawcy mogli znacznie skrócić czas pracy pracowników, którzy pomimo tego nadal otrzymywali ponad 90% wynagrodzenia (KPMG, 2020c). Szczegóły tego rozwiązania prezentuje tabela 7.

Tabela 7. Dodatek za pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy w Szwecji (%)

Redukcja czasu pracy	Redukcja wypłacanego wynagrodzenia	Część wynagrodzenia pokrywana przez pracodawcę	Część wynagrodzenia pokrywana przez rząd	Redukcja kosztów pracodawcy
20	4	1	14	-19
40	6	4	30	-36
60	7,5	7,5	45	-53
80 (maj – czerwiec)	12	8	60	-72

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (White & Case, 2020b).

Formą wsparcia płynności przedsiębiorstw była rządowa gwarancja kredytów. Środek ten oznaczał, że rząd podejmował większość ryzyka, kompensując bankowi do 70% strat wynikających z gwarantowanego kredytu. Gwarancja kredytu była skierowana przede wszystkim do małych i średnich firm, lecz nie było formalnego limitu wielkości firmy do udziału w programie. Maksymalna kwota gwarantowanego kredytu na przedsiębiorstwo wynosiła 75 mln SEK (ok. 7,3 mln EUR) (EY, 2021, s. 3).

W ramach wsparcia finansowego szwedzcy przedsiębiorcy ze znacznym spadkiem obrotu w 2020 r. mogli otrzymać dofinansowanie części kosztów stałych. Do wsparcia kwalifikowały się przedsiębiorstwa, które w 2019 r. osiągnęły obrót w wysokości co najmniej 250 tys. SEK (ok. 24 tys. EUR). W zależności od spadku obrotów przedsiębiorcy mogli otrzymać dofinansowanie do 75% kosztów stałych.

Wsparcie oparte na spadku obrotów teoretycznie nie wykluczało przedsiębiorców prowadzących jednoosobowe działalności gospodarcze, ale zakres, w jakim przedsiębiorstwa te mogły skorzystać ze wsparcia, był ograniczony, ponieważ mają one często niskie koszty stałe.

W związku z tym wprowadzono inny rodzaj wsparcia, w przypadku którego koszty stałe nie miały znaczenia. Przedsiębiorcy ci mogli liczyć na dofinansowanie w wysokości od 75% do 90% części spadku obrotów. Maksymalna miesięczna kwota wsparcia wynosiła 24 tys. SEK (ok. 2,3 tys. EUR) (EY, 2021, s. 7).

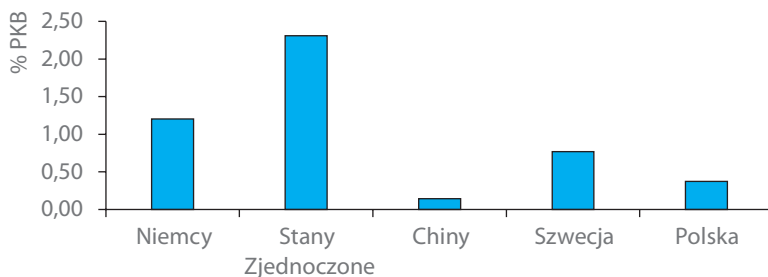
Szwedzki pakiet pomocowy oferował także obniżone koszty ubezpieczeń społecznych. Od marca do czerwca 2020 r. przedsiębiorstwa mogły tymczasowo płacić obniżone składki na ubezpieczenie społeczne. Maksymalna liczba wynagrodzeń pracowników objętych niższymi składkami wynosiła 30, a część wynagrodzenia, do której miała zastosowanie niższa składka, to 25 tys. SEK (ok. 2,25 tys. EUR) miesięcznie. Łączna ulga na jednego pracownika na miesiąc mogła wynieść do 5,3 tys. SEK (ok. 500 EUR). Składki na ubezpieczenie społeczne właścicieli jednoosobowych działalności gospodarczych i wspólników spółek osobowych były również obniżone. W 2020 r. byli oni zobowiązani do opłacania także tylko składki emerytalnej, a maksymalna ulga mogła wynieść 18,76 tys. SEK (ok. 1,8 tys. EUR) w roku (EY, 2021).

Od kwietnia do lipca 2020 r., w przypadku pracowników chorych lub poddanych kwarantannie, państwo przejęło od pracodawców odpowiedzialność za wypłatę zasiłku chorobowego przez pierwsze dwa tygodnie zwolnienia lekarskiego. Zasiłek był wypłacany także osobom prowadzącym jednoosobową działalność gospodarczą (OECD, 2020b, s. 30).

W ramach wsparcia płynności wprowadzono możliwość odroczenia płatności składek na ubezpieczenie społeczne, podatku od wynagrodzeń oraz VAT. Okres odroczenia wynosił dwanaście miesięcy. Od odroczenia naliczane były odsetki w wysokości 1,25% w skali roku oraz dodatkowa opłata wynosząca 0,2% odroczonej kwoty (EY, 2021, s. 4).

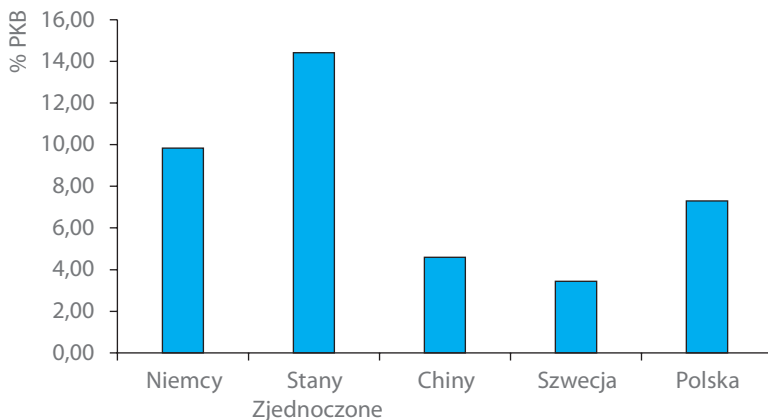
7. Ocena pakietów antykrzysowych badanych państw

Pandemia koronawirusa spowodowała zagrożenie zdrowia i życia milionów ludzi na całym świecie. Rządy musiały podjąć działania mające na celu nie tylko ograniczenie kryzysu gospodarczego, lecz również ochronę przed katastrofą zdrowotną. Niezbędne było zwiększenie wydatków na ochronę zdrowia. Wśród ocenianych państw największe dodatkowe wydatki i utracone dochody z zakresu ochrony zdrowia w stosunku do wielkości PKB poniosły Stany Zjednoczone. Kolejnym państwem były Niemcy, osiągając niemalże o połowę niższy udział tych wydatków w PKB. Najmniejsze koszty związane z ochroną zdrowia poniosły Chiny (rysunek 1).

Rysunek 1. Dodatkowe wydatki i utracone dochody sektora ochrony zdrowia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (International Monetary Fund, 2021).

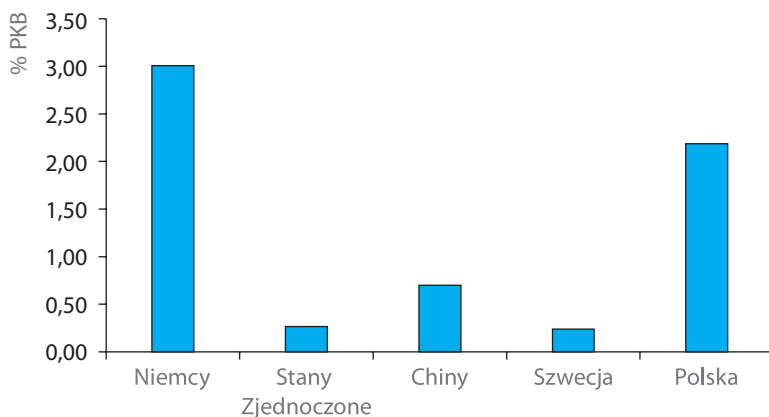
Rysunek 2. Dodatkowe wydatki i utracone dochody pozostałych sfer gospodarki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (International Monetary Fund, 2021).

Wydatki na ochronę zdrowia stanowiły niewielki koszt w porównaniu do pozostałych obszarów gospodarczych. Największe wydatki na określone cele, a także utracone dochody z konkretnych obszarów gospodarczych poniosły Stany Zjednoczone. Na drugim miejscu znajdują się Niemcy. Kolejno plasuje się Polska, wydatkując niewiele mniej od wysoko rozwiniętych Niemiec. Najniższe wydatki i utracone dochody ogółem poniosła Szwecja (rysunek 2).

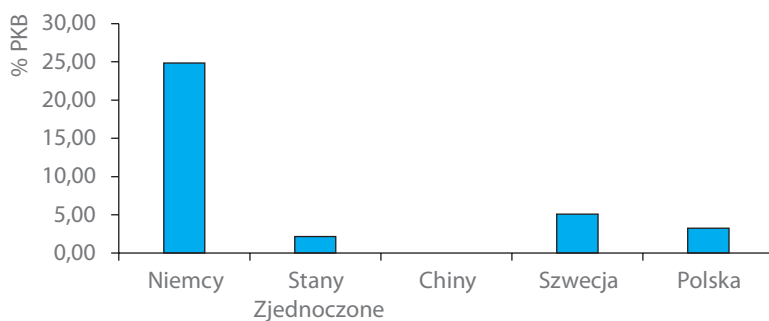
W ramach przeciwdziałania kryzysowi państwa stosowały także bezpośrednie wsparcie finansowe. Zasilenia kapitałowe, zakupy aktywów i kredyty były wysoko wykorzystane w Niemczech, ale również w Polsce. Oba państwa znacząco wyróżniły się na tle pozostałych ocenianych państw. Szwecja była państwem, które udzieliło najmniejszej pomocy w tej formie (rysunek 3).

W przypadku gwarancji bankowych również Niemcy były państwem, które wykorzystało ten instrument wsparcia w największym stopniu, o ponad 20

Rysunek 3. Zasilenia kapitałowe, zakupy aktywów, kredyty

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (International Monetary Fund, 2021).

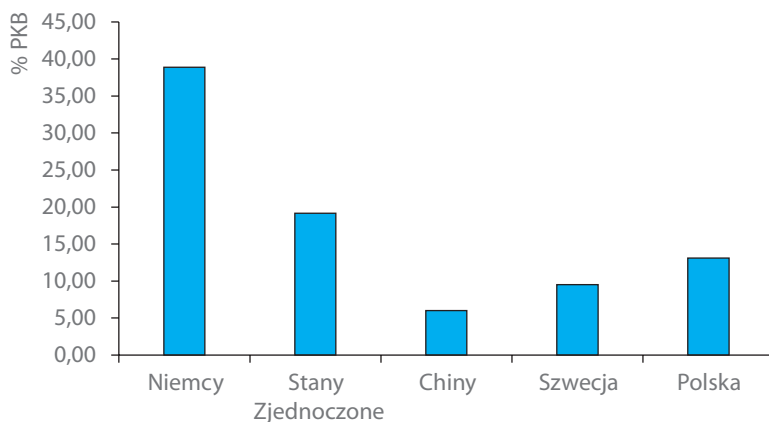
Rysunek 4. Gwarancje bankowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (International Monetary Fund, 2021).

punktów procentowych PKB więcej niż udzielona pomoc poprzez bezpośrednie dostarczenie kapitału przez rząd. W pozostałych państwach gwarancje bankowe stanowiły znacznie mniejszy odsetek PKB niż w Niemczech, jednak ich zakres wykorzystania był porównywalny do zasileń kapitałowych, zakupu aktywów i kredytów (rysunek 4).

Największe wsparcie płynności zapewniły Niemcy, osiągając wynik 27,8% PKB, z czego dostarczona płynność miała źródło w gwarancjach bankowych. Drugie miejsce wśród ocenianych państw zajęła Polska, udzielając płynności stanowiącej 5,4% PKB. Niewiele niższy udział, o 0,1 punktu procentowego, wykazała Szwecja. Najmniej płynności finansowej dostarczyły Chiny.

Ogół zapewnionego wsparcia w Niemczech był najwyższy, sięgnął ponad 35% PKB. Stany Zjednoczone, w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii, udzieliły pomocy finansowej w wysokości 19,15% PKB, będąc

Rysunek 5. Wydatki na wsparcie ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (International Monetary Fund, 2021).

drugim państwem pod względem wysokości wydatków. Ogólne wsparcie finansowe udzielone w Polsce w 2020 r. wyniosło 13,15% PKB. Najniższe dodatkowe wydatki na walkę z koronawirusem poniosły Szwecja i Chiny, wydatkując odpowiednio 9,53% i 6,02% PKB (rysunek 5).

Tabela 8. Podsumowanie rodzajów zastosowanej pomocy w wybranych państwach

Państwa		Niemcy	Stany Zjednoczone	Chiny	Szwecja	Polska
Zakres pomocy						
Instrumenty finansowe	preferencyjne kredyty	✓	✓	✓	✓	✓
	gwarancje kredytowe	✓	–	–	✓	✓
	dotacje	✓	✓	✓	✓	✓
Podatki	odroczenie podatków dochodowych	✓	✓	✓	✓	✓
	odroczenie VAT	✓	–	✓	✓	–
	obniżenie VAT	✓	–	–	–	–
	wydłużenie okresu przenoszenia strat	✓	✓	✓	–	✓
Zatrudnienie	dopłaty do wynagrodzeń	✓	✓	–	✓	✓
	redukcja czasu pracy	✓	–	–	✓	–
	zmniejszenie lub zwolnienie ze składek na ubezpieczenia społeczne	–	–	✓	✓	✓
	odroczenie płatności składek na ubezpieczenia społeczne	–	–	✓	✓	✓

Źródło: Opracowanie własne.

Oferowane pakiety pomocowe były różne w zależności od państwa, jednak w głównej mierze podejmowane działania dotyczyły podobnych obszarów. Tabela 8 przedstawia podsumowanie zastosowanej pomocy z podziałem na trzy główne zakresy: instrumenty finansowe, podatki i zatrudnienie, które obejmuje także składki ubezpieczeniowe osób prowadzących działalność gospodarczą. Wszystkie badane państwa oferowały preferencyjne kredyty, dotacje i odroczenie podatków dochodowych. Znaczącą pomocą, lecz wykorzystaną jedynie przez dwa państwa, była redukcja czasu pracy przy zachowaniu niemalże całości wynagrodzenia. Pomocą zastosowaną tylko przez Niemcy było obniżenie stawki VAT. Najwięcej form pomocy przedstawiły Szwecja i Niemcy. Zakres pomocy oferowanej przez Polskę i Chiny był przeciętny, natomiast Stanów Zjednoczonych najniższy.

Zakończenie

Pandemia koronawirusa to zdarzenie, które powodowało niekiedy katastrofalne skutki gospodarcze. Rządy państw były zmuszone do szybkiej reakcji i podejmowania kosztownych działań, aby ograniczyć wywołany nią kryzys.

Na podstawie zebranych danych sprawdzono poprawność postawionych hipotez. Pierwsza hipoteza została zweryfikowana pozytywnie – państwem, które poniosło największe wydatki budżetowe w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom ekonomicznym pandemii były Niemcy. Druga hipoteza została sfalsyfikowana, Polska nie była państwem, które poniosło najmniejsze wydatki budżetowe. Wśród badanych państw najniższe wydatki poniosły Chiny, natomiast Polska zajęła trzecie miejsce. Kolejne hipotezy dotyczyły zakresu oferowanej pomocy. Trzecia hipoteza zakładała, że Niemcy i Szwecja wprowadziły najszerze pakiety pomocowe. Hipoteza została potwierdzona. Działania Niemiec i Szwecji były bardzo szerokie. Pakiet pomocowy Niemiec oferował więcej wsparcia w zakresie podatków, natomiast pakiet Szwecji w zakresie zatrudnienia. Charakterystyczna dla gospodarek europejskich jest pośrednia ingerencja państwa, stymulująca procesy gospodarcze, większa redystrybucja produktu krajowego, bardziej rozwinięty system zabezpieczenia społecznego oraz większe uprawnienia dla pracowników. Szwecja jest państwem opiekuńczym z rozwiniętym sektorem publicznym. Rząd zapewnia świadczenia socjalne, opiekę zdrowotną oraz dąży do pełnego zatrudnienia. Produkt krajowy jest wysoce redystrybuowany w społeczeństwie. Niemcy i Szwecja to dwa rodzaje gospodarek kapitalistycznych, które dają stosunkowo wysokie zabezpieczenie społeczne. Cechy te były widoczne również podczas pandemii koronawirusa. Czwarta hipoteza – Stany

Zjednoczone zaoferowały najwięzszy pakiet pomocowy – została także pozytywnie zweryfikowana. W modelu anglosaskim dominuje własność prywatna i nieznaczna rola państwa w gospodarce. Opieka zdrowotna i ubezpieczenia społeczne są w niewielkim stopniu finansowane ze środków publicznych. Podstawowe cechy gospodarki anglosaskiej miały odzwierciedlenie w działaniach podjętych przez Stany Zjednoczone w walce z kryzysem. Spośród badanych krajów Niemcy były państwem, które znacząco wyróżniło się zarówno na tle form oferowanej pomocy, jak i ich skali.

Zagadnienia poruszane w opracowaniu nie wyczerpują problematyki przedmiotu. Dalsze badania powinny dotyczyć działań podjętych w celu ograniczenia skutków kryzysu wywołanego pandemią koronawirusa oraz wykorzystanych środków w kolejnych jej falach, tj. po 31 grudnia 2020 r.

Bibliografia

- AHK The German Chambers of Commerce Abroad. (2020). *COVID-19: german federal support measures*. Pobrane z <https://www.dihk.de/resource/blob/27920/a6591ae8f2f43dcf37ff9e4bec50fb72/support-measures-corona-data.pdf>
- Bundesministerium der Finanzen, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. (2020). *A protective shield for employees and companies*. Pobrane z https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Downloads/2020-03-17-corona-protective-shield-employees-companies.pdf?__blob=publicationFile&v=1
- China Briefing. (2020). *China's support policies for businesses under COVID-19: a comprehensive list*. Pobrane z <https://www.china-briefing.com/news/china-covid-19-policy-tracker-benefiting-business-enterprises-comprehensive-updated-list/>
- European Commission. (2020). *Policy measures taken against the spread and impact of the coronavirus*. Pobrane z https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/coronavirus-policy-measures-8-december_enn
- EY. (2021). *COVID-10: EMEA government support package – Sweden*. Pobrane z https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/sv_se/topics/tax/pdf/ey-government-support-package-sweden210521
- International Monetary Fund. (2021). *Database of fiscal policy responses to Covid-19*. Pobrane z <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>
- International Monetary Fund. (b.d.). *Policy responses to COVID-19*. Pobrane z <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
- Investopedia. (2020). *U.S. COVID-19 stimulus and relief*. Pobrane z <https://www.investopedia.com/government-stimulus-efforts-to-fight-the-covid-19-crisis-4799723>
- KPMG. (2020a). *China: Tax developments in response to COVID-19*. Pobrane z <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/china-tax-developments-in-response-to-covid-19.html>

- KPMG. (2020b). *Germany: Tax developments in response to COVID-19*. Pobrane z <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/germany-tax-developments-in-response-to-covid-19>
- KPMG. (2020c). *Sweden: government and institution measures in response to COVID-19*. KPMG. Pobrane z <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/sweden-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- KPMG. (2020d). *United States of America: government and institution measures in response to COVID-19*. KPMG. Pobrane z <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/united-states-of-america-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
- Library of Congress. (2020). *FALQs: The swedish legal response to the COVID-19 pandemic*. Pobrane z <https://blogs.loc.gov/law/2020/10/falqs-the-swedish-legal-response-to-the-covid-19-pandemic/>
- OECD. (2020a). *Coronavirus (COVID-19): SME policy responses*. Pobrane z <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/>
- OECD. (2020b). *The OECD tax-benefit model for Sweden*. (2020). Pobrane z <https://www.oecd.org/els/soc/TaxBEN-Sweden-2020>
- Polski Fundusz Rozwoju. (2020a). *Przewodnik antykryzysowy dla przedsiębiorców*. Pobrane z <https://pfr.pl/dam/pfr/documents/tarcza-antykryzysowa/PFR-Przewodnik-Antykryzysowy-dla-Przedsiębiorcow>
- Polski Fundusz Rozwoju. (2020b). *Regulamin ubiegania się o udział w programie rządowym Tarcza finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju dla dużych firm*. Pobrane z https://pfrsa.pl/dam/jcr:0367d68d-b116-40d7-8c9f-be5f161e14bc/Regulamin_programu_Tarcza_Finansowa
- Polski Fundusz Rozwoju. (2020c). *Regulamin ubiegania się o udział w programie rządowym „Tarcza finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju dla małych i średnich firm”*. Pobrane z https://pfrsa.pl/dam/jcr:96b68d11-f9f8-4850-a813-edd4bf7d241a/regulamin_programu_tarcza_finansowa_pfr_dla_mmosp
- Simmons & Simmons. (2020). *Germany business support guidance (COVID-19)*. Pobrane z <https://www.simmons-simmons.com/en/features/coronavirus-covid-19/ck8a77u3w14qg0a98se7bkm2r/government-and-regulatory-covid-19/ck8751rvl0spq0a88ae978fcv/government-measures-to-support-business/ck8j0civx169c09750q4kam2t/germany-business-support-guidance>
- Skawińska, E., Nawrot, K. i Sobiech, K. (2008). *Makroekonomia. Teoretyczne i praktyczne aspekty gospodarki rynkowej*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Smaga, M. i Włudyka, T. (2012). *Instytucje gospodarki rynkowej*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2020 r., poz. 1426).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. z 2020 r., poz. 1406).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2021 r., poz. 217).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz. U. z 2020 r., poz. 1325).

- Ustawa z dnia 12 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od sprzedaży detalicznej (Dz. U. z 2019 r., poz. 2497).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2020 r., poz. 374).
- Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 568).
- Ustawa z dnia 28 maja 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku od towarów i usług, ustawy o wymianie informacji podatkowych z innymi państwami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r., poz. 1106).
- Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz. U. z 2020 r., poz. 1086).
- White & Case. (2020a). *COVID-19: Chinese government financial assistance measures*. Pobrane z <https://www.whitecase.com/publications/alert/covid-19-chinese-government-financial-assistance-measures>
- White & Case. (2020b). *COVID-19: Swedish government financial assistance measures*. Pobrane z <https://www.whitecase.com/publications/alert/covid-19-swedish-government-financial-assistance-measures>
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych. (2020a). *Zwolnienie z obowiązku opłacenia należności z tytułu składek za marzec-maj 2020 r.* Pobrane z https://www.zus.pl/baza-wiedzy/biezace-wyjasnienia-komerek-merytorycznych/firmy/-/publisher/details/1/zwolnienie-z-obowiazku-oplacenia-naleznosci-z-tytulu-skladek-za-marzec-maj-2020-r_/2551396
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych. (2020b). *Zwolnienie z opłacania składek za lipiec, sierpień i wrzesień 2020 r. dla płatników z określonych branż na podstawie Tarczy antykryzysowej 6.0 od 26 stycznia 2021 r.* Pobrane z https://www.zus.pl/baza-wiedzy/biezace-wyjasnienia-komerek-merytorycznych/firmy/-/publisher/details/1/zwolnienie-z-oplacania-skladek-za-lipiec-sierpien-i-wrzesien-2020-r_-dla-platnikow-z-okreslonych-branz-na-podstawie-tarczy-antykryzysowej-6_0/2718628